

maguknak, amelyek az egyéni megnyilvánulásra, kreativitásra, valamint felelősségvállalásra épülnek, továbbá lehetőséget kínálhatnak a szervezet életével kapcsolatos döntési folyamatokban való részvételre.

Török Katalin

Devianciák a Zala megyei középiskolások körében

A népességben belül a diákság helyzete, életkörülményeinek változása egy tudásalapú társadalomban a tudományos kutatások középpontjába került. Hazánkban a társadalmi változások következtében, pedagógiai és nevelési folyamatok, valamint a szocializációs tényezők hatására a tanuló ifjúság is folyamatosan formálódik, változik, ami a társadalmi fejlődés és a jövő szempontjából az egyik minőségi meghatározó. Az Európai Unióhoz történő csatlakozásunk várhatóan jelentősen megváltoztatja a társadalmunkat, és ezen belül az ifjúság helyzetét is. Kevés információval rendelkezünk azonban arról, mennyire felkészültek a fiatalok ezekre a változásokra. Ezért megnőtt a jelentősége az ifjúsági témával kapcsolatos tudományos kutatásoknak.

A „Diák-ifjúság” című kérdőíves adatfelvétel 2003 első félévében készült Zala megyében a nappali tagozatra járó középiskolások körében. A középiskolai oktatásban 13 168 fő vett részt, ebből a szakközépiskolai tanulók aránya 67,2 százalék volt. A megyében feladat ellátási hely szerint a 14 gimnázium és 24 szakközépiskolából 10 középiskola került kijelölésre, Zalaegerszeg, Keszthely, Lenti és Zalaszentgrót városokban (4 gimnázium és 6 szakközépiskola)

A kijelölt mintában a középiskola tanulóinak 10 százaléka lett kijelölve, azonban mindössze 1 241 értékelhető kérdőív került feldolgozásra, ebből 506 fiú és 735 lány.

A vizsgálat során a diákok szocializációs környezetére is irányultak kérdések.

A kutatás főbb szempontjai

Családi háttér és a családban betöltött „szerep” vizsgálata arra irányult, milyen – pozitív és negatív – hatásai vannak a családnak a serdülő fiatalra. Ennek érdekében az alábbi tényezőkre irányultak kérdéseink:

- szokások, ismeretek és kapcsolatok,
- a devianciák,
- diákok az iskola szocializációs környezetében,
- vallási ismeretek, a vallásról alkotott vélemények,
- elégedettségük önmagukkal és környezetükkel,
- véleményük mindennapjaikról, devianciákról, proszociális viselkedésformákról.

A felsorolt területek közül a devianciákat választottam ki bemutatásra.

Napjainkban a dohányzás és az alkoholizmus nagy mértékben hozzájárul azokhoz a kockázati tényezőkhöz, amelyek a mortalitás emelkedését okozzák. Sajnálatos módon elterjedőben van a kábítószer használata is, amely elsősorban a fiatalok körében lett „divattá”.

E kockázati tényezőknek hatalmas a közgazdasági terhe. A beteg ember gyógyítása sokkal költségesebb, mint az egyes betegségek megelőzése. A dohányzási szokások csökkentése érdekében a kormányzat is jelentős lépéseket tett és tesz különféle intézkedéseiben.

A magatartási normák és szabályok kialakításában – a családi környezeten és az iskolai szervezeten túl – jelentős szerepet játszanak a diákok életében az eszményképek (példaképek), mivel a mintakövetés ebben az életkorban szociális szükséglet is. Megfigyelhető,

hogy bizonyos baráti közösségekben a deviáns normák lesznek az újonnan belépők számára a követendő és példaértékű magatartásformák. Ezért az új belépők is meg akarják felelni az adott közösség normáinak. Dohányoznak, először csak „divatból”, de nem esik jól nekik. Esetleg kipróbálják a drogot, úgy véelve, hogy a próbából semmi baj nem származhat. Úgy gondolják, hogy ők is példaképpé válhatnak. A proszociális magatartást felválthatja az antiszociális viselkedés. Ilyen csoportokban ugyanis torz „egoisztikus” motivációk válnak az egyén magatartásának mozgatóivá, nemcsak leértékelődik a tágabb közösség, hanem az egyén viselkedése ellenségessé is válhat azzal szemben. Ezért fontos nevelési feladat (lenne) a proszociális viselkedési formák fejlesztése az iskolai szervezetekben.

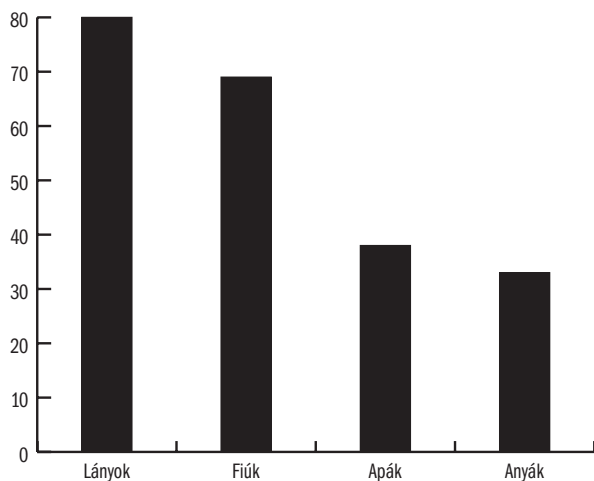
Dohányzás, kábítószer-fogyasztás

Sajnálatos tény, hogy a kérdezett középiskolás lányok is, a jövődöbéli anyák, nagy arányban dohányoznak. Az iskolákban jelen van nemcsak a cigaretta, hanem az alkoholos italok, sőt kábítószeresek. A 15–19 éves diákok 76 százaléka dohányzik, 63 százaléka alkoholfogyasztó és 12 százaléka kipróbált valamilyen drogot.

A kábítószer rohamos terjedése az iskolákban nemcsak az egyént és az iskolai közösséget veszélyeztet, de káros a társadalom számára is. Ezzel az állítással a diákok 75 százaléka egyetért, csak 13 százalékuk utasítja el. Ők azok, akik már kipróbálták a hatását. Vannak bizonytalankodók is akik nem tudnak ebben a kérdésben állást foglalni (12 százalék).

A szülőknél sokkal gyakrabban – kétszer annyian – dohányoznak a gyermekeik: az anyák 33 százaléka, az apák 38 százaléka cigarettázik.

1. ábra: Dohányzás a családban, százalék

A nikotin káros hatásairól szóló felvilágosító munka elérte célját. A fiatalok már jól tudják, hogy milyen veszélyeket rejt, ha szenvedélyükké válik. A felvilágosítás azonban nem módosítja a magatartást. A megkérdezettek 81 százaléka nagyon jól tudja, hogy a dohányzás káros az egészségére, mégis dohányzik.

Különösen riasztó, hogy a lányok 51 százaléka gyermekként, már 10–15 éves korától elkezdte a dohányzást, többen, mint a hasonló életkorú fiúk (44 százalék). A rendszeres dohányosok átlagosan napi 10 szál cigarettát szívnak. Arra a kérdésre, hogy miért dohán-

nyoznak, a 15–17 éves lányok 42 százaléka válaszolta, hogy „nem esik jól, de dohányzom”, csak a 18–19 évesek többségénél tapasztalható, hogy már élvezet számukra a dohányzás. A fiatalok 17 százaléka csak *dívatból* dohányzik.

Érdekes képet kapunk, ha a családokat megvizsgáljuk annak alapján hogy ki, vagy kik dohányoznak otthon, és ez miképpen formálja vagy alakítja a gyermekük szokásait. Követendő példának tekintik-e, ha a szülők otthon dohányoznak.

Ahol mindkét szülő dohányos, ott a gyermekük nem dohányzó lesz az esetek többségében, és egyáltalán nem gyújtanak rá. Az a kisebbség, aki mégis rászokik, nagyon erős dohányos lesz, ők rendszeresen és sokat cigarettáznak (9 százalék). Ahol az apa dohányzik de az anya nem, ott a fiúk többsége dohányzó – az apát tekintik példaképüknek. Ugyanez megfigyelhető a lányok esetében is, akik dohányozni fognak, ha az anya cigarettázik.

A baráti társaságok hatása, befolyása, azonban sokkal nagyobb, mivel a családok 45 százalékában csak a fiatalok dohányoznak.

1. táblázat: Dohányzási szokások a korcsoportonként megkérdezettek százalékában

Megnevezés	Összes dohányzó	Ebből:		
		10-15 éves korától dohányzó	Dohányzó anya	Dohányzó apa
Összesen	76	48	33	38
Fiúk összesen	69	44	33	39
15 éves	77	64	33	48
16 éves	69	34	33	41
17 éves	67	25	45	29
18-19 éves	62	39	22	34
Lányok összesen	80	51	33	37
15 éves	77	45	37	35
16 éves	76	49	31	38
17 éves	86	56	36	40
18-19 éves	82	52	26	34

Alkohol-fogyasztás

A diákok általában minden hétvégén járnak a barátokkal zenés szórakozóhelyekre, ahol az italozás nem marad el. Az ittas ember gátlásai oldódnak, önfegyelme, lelkiismereti kontrollja megváltozik, egész környezetére hatást gyakorol. Számos betegség megelőzhető lenne, ha csökkenne az alkoholfogyasztás.

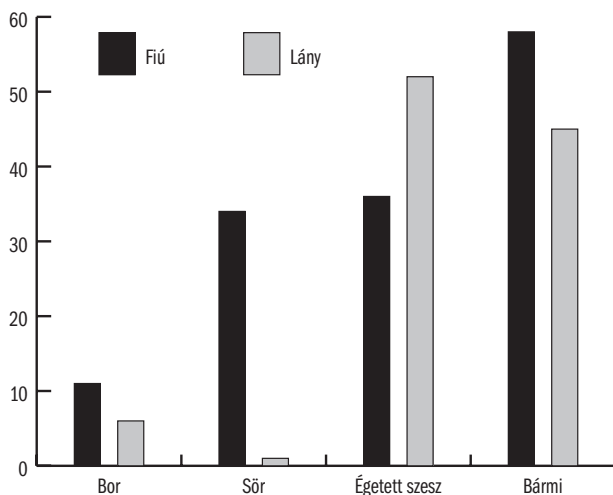
Az alkoholfüggőség kialakulásához azonban elég hosszú idő szükséges, s ebben a környezet is meghatározó szerepet játszik. Ezért nem lehet közömbös az sem, hogy a pedagógusok erről a témáról az iskolákban miként vélekednek, és esetenként mit tesznek az ellen, hogy a fiatalok inkább az egészséges életmód felé orientálódjanak.

Zala megyében országosan a legmagasabb a májbetegségek száma, ami egyértelmű összefüggésben van a szeszital fogyasztásával is.

A fiatalok 63 százaléka alkoholfogyasztó, a lányoknak 61 százaléka, míg a fiúknak 65 százaléka. A baráti találkozók alkalmával szórakozásból isznak. Az alkoholfogyasztók közül a lányok 88 százaléka, a fiúk 77 százaléka csak baráti társaságban fogyaszt alkoholt. A lányok a fiúknál magasabb arányban fogyasztanak égetett szeszt, a fiúk 58 százaléka viszont bármit megiszik válogatás nélkül.

2. ábra: A fiúk és a lányok alkoholfogyasztásának alakulása az alkoholfogyasztók százalékában

Az alkoholizmus kialakulásában a genetikai maghatározottság bizonyított tény. A szülők alkoholista környezetében gyakrabban válik a gyermekük is alkoholistává. A kutatás szerint a szülők 10 százaléka tartozik a „rendszeres alkoholfogyasztók” közé, akiknek fiúgyermekai általában követik a szülők magatartását.

Azonban a családon kívüli közvetlen szocializációs színtér is nagy hatást gyakorol a diákokra. Életkoruk szerint vizsgálva a lányok esetében a tizenöt évesek (akik még a középiskola kezdetén vannak) között nincs még rendszeres alkoholfogyasztó. Szórakozóhelyekre is jóval kisebb arányban járnak, mint a felsőbb osztályokban tanulók. A lányok a magasabb osztályokban egyre gyakrabban látogatják a szórakozóhelyeket, és ennek arányában emelkedik az alkoholfogyasztásuk gyakorisága is.

A fiúknál viszont 9. osztályban a legmagasabb a rendszeres szeszestalt fogyasztók száma, ők így akarnak kitűnni, és tekintélyre szert tenni társaik előtt. A 10–12. osztályokban a kezdeti magas szám kissé mérséklődik, majd stagnál. Azok a diákok, akik a középiskola kezdetén azzal akartak magasabb státust szerezni, hogy rendszeresen isznak a barátok körében, a következő években már ritkábban akarnak versenyre kelni a többiekkel.

A gimnáziumokban tanuló fiúknál valamivel alacsonyabb a rendszeresen alkoholt fogyasztók száma, mint a szakközépiskolákban. A lányok esetében különbségek nem tapasztalhatók.

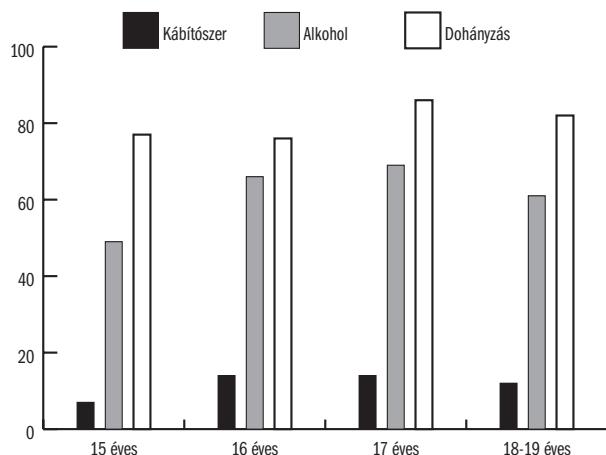
Lányok és fiúk deviáns szokásai korévek szerint

A tanulókat már gyermekkorukban olyan információtömeg éri közvetve és közvetlenül a tömegkommunikáción keresztül, hogy egyre többen lesznek „koraérettek”, azt értve ezen, hogy a felnőtt világ felelősségét még nem tudják és nem is akarják vállalni, a külsőségekben azonban alkalmazkodnak. Szocializációs környezetükből igyekeznek átvenni mindazt, ami alapján őket a felnőtt táborba sorolják. Így a deviáns magatartásformák utánzása is bizonyos esetekben az életük részévé válhat.

Az iskola a szocializáció egyik legfontosabb intézménye, ahol a társadalmi elvárásokat és normákat közvetítenek a diákok felé. Az egészség érték közvetítő eszközrendszere

mindenképp az iskola nevelő hatása lehetne. Az egészség megőrzése érdekében a pedagógusok képesek a diákok gondolkodásmódját befolyásolni az egészség, az egészséges életmód, mint érték elfogadásában is.

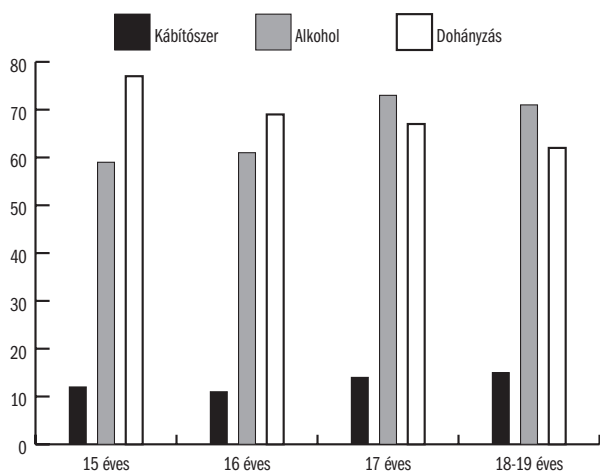
3. ábra: A lányok deviáns szokásai korévenként, százalék

A lányok deviáns szokásait vizsgálva kitűnik, hogy a pedagógusok munkájára nagy szükség van. Míg a 15 éves lányok 7 százaléka kábítószer-fogyasztó, addig a 16 éveseknél ez már megkétszereződik. A fiúknál ilyen drasztikus növekedés nem tapasztalható, azonban 15 évesen ők már magasabb arányban tartoznak a drogfogyasztók közé.

Az életkor emelkedésével egyre több fiatal kerülhet drogfüggővé. Zala megyében a kábítószerrel való visszaélések miatt az eljárás alá vont személyek megoszlása az elmúlt években a 18–21 évesek korcsoportjában volt a legmagasabb. A Zala Megyei Drogambulancia adatai szerint folyamatosan növekedik azoknak a fiataloknak a száma, akik kábítószerek miatt egészségügyi ellátásban részesülnek.

4. ábra: A fiúk deviáns szokásai korévenként, százalék

Az alkoholfogyasztás a lányok minden korévében alacsonyabb mint a fiúké, kivéve a 16 éveseket, ahol a lányok 66, a fiúk 61 százaléka fogyaszt alkoholt. A lányok többet dohányoznak mint a fiúk, kivéve a 15 éveseket ahol egyenlő az arány a fiúk és a lányok között.

2000-ben az Európai Tanács nizzai ülésén elfogadták a társadalmi kirekesztődés elleni küzdelem közös célkitűzéseit. Minden tagállamban fontosnak tartják a társadalmi kirekesztődés megelőzését. Az ital vagy a kábítószer rabjai képtelenek magatartásukat kontrollálni, ami miatt a társadalom kirekesztettjei közé tartozhatnak.

Ennek érdekében fiataljainkat sokkal nagyobb gonddal és törődéssel kell körülvegyük, a társadalom minden szocializációs színterén.

Rémesné Köpeczi Bócz Edit

Az iskola demokráciája – a demokrácia iskolája Diákönkormányzatok működése hetedikesek szemével

Csákó Mihály vezetésével 2004 őszén egy kutatássorozat keretében a főváros hét iskolájában folytattunk csoportos interjút hetedikeseikkel hatalomról és engedelmeskedésről, konfliktusokról és megoldásokról. Nem kerülhettük el a diákönkormányzat témáját, bár korábbi vizsgálatokból tudtuk, hogy többnyire nem tulajdonítanak jelentőséget neki, és nem jut eszükbe kapcsolatba hozni a demokráciával.

A diákönkormányzatról a közoktatásügyi törvény 62–64. §-a rendelkezik, mely nem teszi kötelezővé a felállítását, a diákönkormányzat létrehozása a tanulók *joga*. A törvény nemcsak azt a jogot biztosítja, hogy a diákok maguk határozzák meg és szervezzék saját közösségi tevékenységüket, hanem iskolai érdekvédelmüket is lehetővé teszi a diákönkormányzat révén.

Ebben az írásban az interjúk során szerzett tapasztalatainkat összegezzük azzal a céllal, hogy bemutassuk, milyen a törvény adta lehetőség a valóságban. Az idézeteket a hetedikesek válaszaiból válogattuk. Nem célunk messzemenő következtetéseket levonni, csupán felvázolni azt a horizontot, amely mentén érdemes lehet további kutatásokat folytatni.

Hogyan és ki kerül a diákönkormányzatba?

A diákönkormányzat képviseleti elv alapján jön létre, s ezt a diákok is elfogadják. A diákönkormányzatba való bekerülés formája általában demokratikus, legfontosabb eszköze a *szavazás*.

Az iskolák között különbség mutatkozik a szavazás lebonyolításában. Volt, ahol teljesen szabad a jelölés és a szavazás:

„Hát nálunk úgy volt, hogy ilyen kis papírra fölírtuk a neveket, hogy mi kire szavazunk és akkor megnéztük, hogy ki az a kettő legjobb.”

„Papírra mindenki ráírja kit jelöl [...] és aztán a tanár vagy a diákokkal összesít.”

Másutt önjelöltek indultak a képviselőválasztásokon:

„Voltak gyerekek, akik jelentkeztek... Jelentkeztek tízen tegyük föl.”

Ezt az eljárást egyébként az internetes tanácsadó fórum is tanácsolja a diákoknak. Így olyan ember nem kaphat szavazatot, aki nem is vállalná a feladatot, illetve ez az eljárás közelebb esik ahhoz a formához, amely a felnőttek demokráciájában is működik.